

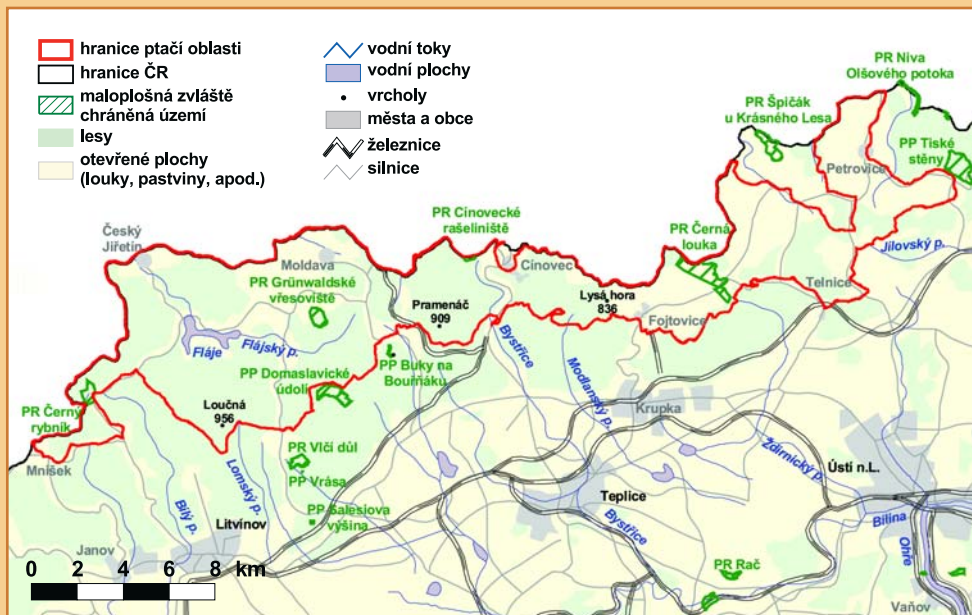
VÝCHODNÍ KRUŠNÉ HORY

Významné ptačí území roku 2008
Ptačí oblast soustavy Natura 2000

VÝCHODNÍ KRUŠNÉ HORY

Významné ptačí území roku 2008 – Ptačí oblast soustavy Natura 2000

Česká společnost ornitologická vydává od roku 2003 brožuru Významné ptačí území roku. Navazuje na ní informační kampaň seznamující veřejnost s přírodou vybraného území a s jejím případným ohrožením. Nedílnou součástí kampaně je seznámení místních obyvatel s tím, jak se mohou podílet na ochraně tohoto území a jaké jsou možnosti jeho udržitelného využívání v souladu s potřebami ochrany přírody. Od konce roku 2004 je většina významných ptačích území v ČR současně ptačími oblastmi soustavy Natura 2000.

© Česká společnost ornitologická, 2008

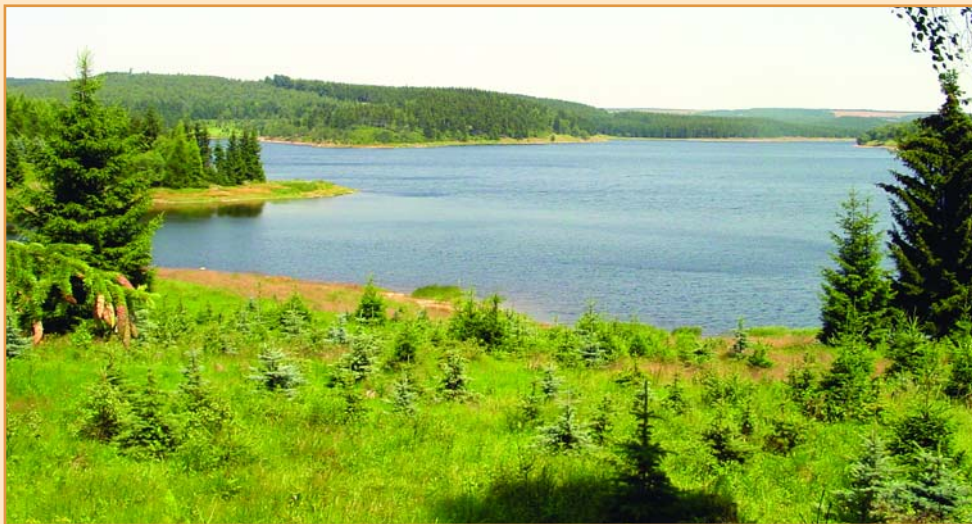
Vydala Česká společnost ornitologická ve spolupráci s Krajským úřadem Ústeckého kraje, Ministerstvem životního prostředí ČR, Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, Správou CHKO Labské pískovce a za finančního přispění členů ČSO.

Autoři textu: Ondřej Volf, Vít Tejrovský a Tomáš Brinke. Fotografie na přední a zadní straně obálky: Petr Mikšíček (Vrchol Loučné, Pohled na Krušné hory z Komárů hůrky, Flájský potok). Autoři fotografií: Vladimír Bejček, Jiří Bohdal, Dušan Boucný, Josef Hlásek, Lubomír Hlásek, Marek Štěpán, Vít Tejrovský, Dana Turoňová, Ondřej Volf a archiv www.znkr.cz. Perokresba tetřívka obecného: Petr Nesvadba. Anglický souhrn: David Lacina a Jennifer Koenig. Německý souhrn: Libor Schröpfer a Florian Schöne. Mapa: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR – Zdeněk Kučera. Mapové podklady: © 1997 ARCDATA s. r. o., © 2008 AOPK ČR. Grafická úprava: Vladimír Veselý. Příprava do tisku: Tomáš Brinke, Václav Zámečník a Pavel Benda. Tisk: DEKAMERON Brno. Náklad 7000 výtisků.

Přírodní poměry

V Ústeckém kraji nedaleko Litvínova, Teplic a Ústí nad Labem se u hranic se SRN nachází Významné ptačí území Východní Krušné hory. Zahrnuje vrcholové partie krušnohorského hřebene rozkládající se mezi obcemi Mníšek a Petrovice. Západní část území je typická vyšším podílem lesů. Na východě převažuje otevřená krajina s vlhkými i suchými extenzivními loukami a pastvinami.

Vodní nádrž Fláje vznikla v 60. letech minulého století v místech, kde dříve stávala stejnojmenná obec.

Foto: V. Tejrovský

Krušné hory vznikly při variském vrásnění v prvohorách, jejich současná podoba však byla dotvořena vyzdvižením kerné desky v třetihorách. Geologické podloží je tvořeno převážně z rul a svorů krušnohorského krystalinika prostoupených místy žulovými a křemennými porfyry. Půdní pokryv tvoří nejčastěji dystrické kambizemě a kambizemní podzoly, na podmáčených místech též gleje.

Z hlediska geomorfologického členění náleží území do oblasti Loučenské hornatiny. Vrcholová část hornatiny je plochá s mírným sklonem k severozápadu, na jihovýchodě končí ostrým zlomovým svahem. Nejvyšším vrcholem oblasti je Loučná (956 m n. m.), nejnižše položeným místem je obec Telnice (368 m n. m.).

Území je pramennou oblastí mnoha potoků odtékajících zaříznutými údolími jihovýchodního svahu do Bíliny (Bystřice, Modlanský potok, Ždírnický potok) a Labe (Jílovský potok) nebo opačným směrem do Saska

(Flájský potok, Moldavský potok, Divoká Bystřice, Černý potok). Z vodních ploch je významná Flájská přehrada vybudovaná jako zásobárna pitné vody.

Klima je vzhledem k vyšší nadmořské výšce studené a vlhké. Převažující západní a severní větry přinášejí rychlou změnu počasí. Výsledkem jsou časté srážky, jejichž roční úhrny dosahují na náhorní plošině v průměru 900–1000 mm.

Původní smrko-jedlo-bukové porosty byly s rozvojem sklářského průmyslu a těžby rud nahrazovány smrkovými monokulturami. K jejich výraznému poškození došlo vlivem emisí ve druhé polovině 20. století. Po odtěžení odumřelých stromů byly imisní holiny částečně zalesněny náhradními odolnějšími, ale často nepůvodními, dřevinami. Díky různé úspěšnosti obnovy lesů vznikla současná mozaika složená z mladých porostů, nezalesněných ploch a původních rašelinišť.

Přední Cínovec, nacházející se dříve mezi Cínovcem a Fojtovicemi, zaniknul po vysídlení původního německého obyvatelstva. Foto: archiv www.znkr.cz

Krušnohorské lesy byly ještě počátkem 12. století neporušenými hvozdy. Původní porosty tvořené převážně bukem, jedlí a smrkem začaly být později těženy s rozšiřujícím se hornictvím a se zakládáním skláren. Od činnosti spojené s dobýváním rud, tzv. krušení, byl také odvozen název pohoří – Krušné hory.

Ve druhé polovině 15. století příliv obyvatelstva do Krušných hor zesílil a oblast se stala až do poloviny minulého století nejhustěji osídleným pohořím v Čechách. Tento rozvoj zanechal své následky na původní rozloze lesů, které byly na mnoha místech vykáceny a přeměněny na louky a pastviny. Pokud došlo k opětovnému zalesnění, byly vysazovány smrkové monokultury s nepůvodními ekotypy smrku.

Začátkem druhé poloviny 20. století byl ráz krušnohorské krajiny silně poznamenán vysídlením původního německého obyvatelstva. Na mnoha místech se přestalo hospodařit tradičním způsobem, řada obcí

v území zcela zanikla (Fláje, Vilejšov, Přední Cínovec, Mohelnice aj.). Zemědělsky využívaná půda byla v dalších letech přeměňována nastupující sukcesí nebo cíleným zalesňováním. Spolu se snahou o rychlé zpětné zalesnění horských poloh docházelo i k negativnímu působení na rašeliniště. Na řadě míst byla rašeliniště odvodněna a otevřené plochy zalesňovány nepůvodním druhem borovice kleče. V současné době opět převládají snahy o obnovu původních odtokových poměrů rašelinišť prostřednictvím revitalizací.

Nejzávažnějším ohrožením se pro lesy staly emise z podkrušnohorských tepelných elektráren, které se nejintenzivněji projevily v 70. letech minulého století. Vlivem vysoké koncentrace oxidu siřičitého odumřela většina smrkových porostů, zejména na náhorní plošině. Toto dlouhodobé negativní působení přerostlo v místní ekologickou katastrofu, jejíž následky jsou patrné dodnes. Imisní holiny byly znovu zalesňovány odolnějšími

typy dřevin, nejčastěji břízou a nepůvodním smrkem pichlavým. Zdaleka ne všechny postižené lokality se však podařilo znovu úspěšně zalesnit.

Období od 90. let minulého století do současnosti lze charakterizovat poklesem průmyslového zatížení v podkrušnohorské pánvi a odsířováním hlavních zdrojů znečištění. Výsledkem je snížení obsahu znečišťujících látek v ovzduší a pokračující snaha o postupnou obnovu krušnohorských lesů. Nepůvodní dřeviny jsou nahrazovány původními druhy. Na vhodných stanovištích se vysazuje smrk ztepilý a ve vyšší míře také listnaté dřeviny, především buk.

Pokud však má být tato obnova úspěšná, je nutné počítat se značnými finančními náklady, jež si zalesňování vyžádá. Břízy a smrky pichlavé vysázené v období největšího imisního zatížení splnily účel pro přechodné zalesnění a potlačení eroze. Vzhledem k vysoké kyselosti půdy zde ale již dále nemohou růst. Nemá-li se krušnohorská náhorní plošina proměnit opět v holinu, je třeba ji urychleně zalesnit původními odolnými dřevinami.

*Zkáza krušnohorských lesů byla dokonána v 70. letech minulého století emisemi z tepelných elektrárén.
Foto: V. Bejček*

Obec Fláje zanikla v letech 1958–1960 v souvislosti s výstavbou stejnojmenné vodní nádrže.

Foto: archiv www.znkr.cz

Ochrana území

Na náhorní plošině východního Krušnohoří se i přes negativní dopady imisí působících v minulých letech stále nachází přírodní stanoviště zasluhující ochranu. V roce 2004 se území stalo ptačí oblastí soustavy Natura 2000 vyhlášené dle směrnice o ochraně volně žijících ptáků. K ochraně nejcennějších mokřadních stanovišť jsou na území ptačí oblasti dosud vyhlášena 4 maloplošná zvláště chráněná území (PR Černý rybník, PR Grünwaldské vřesoviště, PR Cínovecké rašeliniště, PR Černá louka). Většina rašelinišť byla v minulosti negativně ovlivněna těžbou rašeliny a odvodňováním, přesto některá dodnes zůstala zachována. V roce 2006 byla krušnohorská rašeliniště zahrnuta mezi mokřady mezinárodního významu chráněných Ramsarskou úmluvou. Velká část z celkem 11 224 ha chráněné plochy se nachází na území Ptačí oblasti Východní Krušné hory.

Přírodní rezervace **Černý rybník**

(32,6 ha)

Součástí rezervace je kromě Černého rybníka i zachovalé rašeliniště vrchovištního typu s mohutně vyvinutou vrstvou rašeliny. Mezi významné dřeviny patří porosty borovice rašelinné (*Pinus x pseudopumilio*) a břízy pýřité (*Betula pubescens*). Bohatě je též vyvinuta keříčkovitá vegetace s dominantní borůvkou černou (*Vaccinium myrtillus*) a vložyní bahenní (*Vaccinium uliginosum*). Celý komplex s okolní krajinou poskytuje ideální podmínky pro tetřívka obecného (*Tetrao tetrix*).

Přírodní rezervace **Grünwaldské vřesoviště**

(39,2 ha)

Rozsáhlé rašeliniště v pramenné oblasti Flájského potoka se vyznačuje přítomností otevřených ploch s rašelinnou vegetací střídajících se s porosty borovice rašelinné (*Pinus x pseudopumilio*). Ze vzácných druhů rostlin se zde vyskytuje např. rosnatka okrouhlostá (*Drosera rotundifolia*) a šicha černá (*Empetrum nigrum*). V minulosti bylo území postiženo těžbou rašeliny, požáry a odvodněním. Nyní se zde úspěšně provádějí opatření k obnově přirozeného vodního režimu.

PR Černý rybník spolu s navazující mozaikou lesů a otevřených ploch vytváří vhodné prostředí pro tetřívka obecného i další ohrožené druhy. Foto O. Volf

Přírodní rezervace **Cínovecké rašeliniště**

(7,4 ha)

Nejzachovalejší fragment dříve rozsáhlého rašeliniště je dnes součástí rezervace, jež se nachází na náhorní plošině západně od Cínovce. Ačkoliv se typická rašelinná vegetace zachovala v původním stavu jen v úzkém pruhu po obou stranách česko-saské hranice, okolní plochy mají vysoký potenciál k revitalizaci a obnově přírodního stavu.

Přírodní rezervace **Černá louka**

(130,0 ha)

Otevřené plochy v údolí Černého potoka zahrnují komplex smilkových a rašelinných luk, prameništ a mokřadů s rozptýlenou zelení a kamennými snosy. Z ohrožených druhů rostlin se zde vyskytuje např. lilie cibulonosná (*Lilium bulbiferum*) a tučnice obecná (*Pinguicula vulgaris*). Vhodné hnízdní prostředí zde nachází kromě tetřívka obecného (*Tetrao tetrix*) i bekasina otavní (*Gallinago gallinago*) a chřástal polní (*Crex crex*). Koryto Černého potoka bylo dříve regulová-

PR Černá louka vyhlášená za účelem ochrany vlhkých a rašelinných luk je nejrozlehlejší přírodní rezervací na území ptačí oblasti.

Foto O. Volf

no. V současnosti jsou prováděna ve spolupráci se saskou stranou opatření za účelem obnovy původních odtokových poměrů.

Natura 2000 je soustava lokalit chránících ohrožené druhy rostlin, živočichů a přírodní stanoviště na území Evropské unie. Tvoří jí ptačí oblasti a evropsky významné lokality, území vyhlášená podle dvou hlavních právních předpisů na ochranu přírody v EU:

- Směrnice o ochraně volně žijících ptáků (zkráceně směrnice o ptácích)
- Směrnice o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (zkráceně směrnice o stanovištích)

Ptačí oblasti (*Special Protection Areas, SPAs*) se vyhláší pro druhy vyjmenované v příloze I směrnice o ptácích a pravidelně se vyskytující stěhovavé druhy, které nejsou v příloze I uvedeny. Nejsou zvláště chráněnými územími. Zřizuje je vláda nařízením, které neobsahuje zákazy, ale mohou stanovit činnosti vyžadující souhlas orgánu ochrany přírody. V ČR bylo dosud vyhlášeno 39 ze 41 navržených ptačích oblastí.

Evropsky významné lokality (*Sites of Community Importance, SCIs*) jsou místa chránící přírodní stanoviště vyjmenovaná v příloze I nebo stanoviště druhů rostlin a živočichů z přílohy II

směrnice o stanovištích. Národní seznam 879 evropsky významných lokalit ve dvou biogeografických oblastech (panonská, kontinentální) stanovila vláda ČR nařízením. Evropská komise vyhodnotila počet lokalit za nedostatečný a požaduje seznam doplnit. V panonské biogeografické oblasti již byly lokality doplněny, v kontinentální oblasti doplňování lokalit stále probíhá.

Významná ptačí území (*Important Bird Areas, IBAs*) se vyhláší v rámci stejnojmenného programu mezinárodního sdružení nevládních organizací na ochranu ptactva BirdLife International. Cílem programu je vymezit a chránit síť lokalit, významných jako hnízdiště, zimoviště a tahové zastávky ohrožených druhů ptáků. Území se určují podle standardních vědeckých kritérií, použitelných na třech úrovních – celosvětové, evropské a Evropské unie. Kritéria pro EU byla Evropským soudním dvorem uznána jako kritéria vhodná pro určování ptačích oblastí soustavy Natura 2000. Národní seznamy významných ptačích území používá Evropská komise jako podklad pro posouzení, zda členský stát svou povinnost vyhlásit ptačí oblasti splnil dostatečně.

Ptačí oblast

Ptačí oblast **Východní Krušné hory** o rozloze 16 368 ha byla vymezena nařízením vlády ČR č. 28/2005 Sb. ze dne 15. prosince 2004. Předmětem ochrany ptačí oblasti je populace tetřívka obecného a jeho biotop. Zmíněný druh zde z hlediska početnosti splňuje dlouhodobě kritéria pro vyhlášení ptačí oblasti. Cílem ochrany ptačí oblasti je zachování a obnova ekosystémů významných pro tetřívka obecného v jeho přirozeném areálu rozšíření a zajištění příznivých podmínek pro zachování současné populace.

Tetřívek obecný (*Tetrao tetrix*)

obývá mozaiku různověkových lesních porostů, pasek, rašelinišť, vlhkých luk a pastvin v horských a podhorských oblastech. Nejdůležitější součástí jeho života je jarní tok. Probíhá na otevřených plochách, kde jsou ptáci dostatečně vidět a zároveň jsou chráněni před náhlým útokem predátorů. Brzy na jaře se tetřívci shromažďují na tradičních místech – tokaništích, nebo tokají jednotlivě roztroušeni v řídkých lesních porostech. Během toku jde o specifický druh chování, kdy se samci předvádějí před samicemi. Po oplození samice snášívá v průběhu května do nená-

padné jamky vystlané peřím snůšku 6–10 vajec. O snůšku a mláďata se stará pouze samice. Mláďata se líhnou po 25 dnech a připojují se k samici při hledání potravy. Zpočátku se živí hmyzem, u dospělých ptáků v potravě převažují různá semena, výhonky, pupeny a bobule. Mladí ptáci se až do konce léta drží v rodinách, teprve na podzim se rozdělují do hejnek oddělených podle pohlaví. Tetřívci jsou stálí, za nepříznivého počasí se mohou přemísťovat na kratší vzdálenosti nebo naopak přečkávat mrazivé dny v úkrytech pod sněhem.

V posledních letech lze stále častěji zaznamenat tok osamocených kohoutků na nevelkých světlínách uprostřed porostů.

Foto: J. Bohdal

Vrchol početnosti u nás zaznamenal tetřívěk obecný na počátku 20. století, kdy se vyskytoval na většině území. Od poloviny minulého století probíhá trvalý pokles a ústup tohoto druhu z dřívě obývaných lokalit. Tetřívci vymizeli z celého vnitrozemí, pouze malé populace se udržely ve vojenských újezdech Libavá, Boletice a v Doupovských horách. Posledními útočišti tak zůstávají pohraniční pohoří, jako jsou Šumava a Novohradské hory, Krušné hory, Jizerské hory a Krkonoše. Krušné hory dnes představují jednu z nejvýznamnějších oblastí výskytu tetřívka v ČR. V roce 2005 bylo v rámci celostátního sčítání tetřívků v ČR zjištěno 650–700 tokajících kohoutků, z nichž téměř polovina byla zaznamenána v Krušných horách.

V Ptačí oblasti Východní Krušné hory se dnes vyskytuje 140–170 tokajících kohoutků. Tetřívci zde obývají rovnoměrně celou

Mláďata tetřívka se zpočátku živí především živočišnou potravou, nejčastěji mravenci a pavouky.

Foto: L. Hlášek

oblast – rozsáhlá rašeliniště, imisní porosty v západní části a v relativně velkém počtu i téměř bezlesou východní část území s loukami, pastvinami a rozptýlenou zelení.

Slepička tetřívka se vyznačuje stejně jako samice ostatních kurovitých ptáků nenápadným ochranným zbarvením.

Foto: L. Hlášek

Ornitologický význam

Sýc rousný je v ptačí oblasti hojným druhem vyskytující se v počtu 30–50 párů.

Foto: D. Boucný

Přestože ptačí oblast nepatří z hlediska avifauny k druhově nejbohatším, hnízdí zde pravidelně kromě tetřívka obecného dalších 11 druhů uvedených v příloze I směrnice o ptácích a jiné zvláště chráněné druhy.

V západní části území, především v okolí Flájské přehrady, žije početná populace sýce rousného (*Aegolius funereus*) hnízdící převážně ve vyvěšených budkách. Z dalších druhů sov, avšak ve výrazně nižším počtu, se v oblasti vyskytuje kulíšek nejmenší (*Glauucidium passerinum*) a výr velký (*Bubo bubo*). Ve starších lesních porostech ojediněle hnízdí čáp černý (*Ciconia nigra*). V lesích je též možné častěji zastihnout datla černého (*Dryocopus martius*) a ořešníka kropenatého (*Nucifraga caryocatactes*). Z druhů obtížněji zjištělných se vzácně objevuje lelek lesní (*Caprimulgus europaeus*), hojněji naopak sluka lesní (*Scolopax rusticola*).

Na vlhkých loukách a podmáčených stanovištích se vyskytuje bekasina otavní (*Gallinago gallinago*). Podobné prostředí obsazuje i chřástal polní (*Crex crex*), na méně podmáčených a suchých loukách se dále vyskytuje křepelka polní (*Coturnix coturnix*).

Krajina s rozptýlenou zelení je hnízdištěm tuhýka obecného (*Lanius collurio*) a bramborníčka hnědého (*Saxicola rubetra*). Na vlhkých loukách, např. v okolí Moldavy a Habartovic, hnízdí též nehojně hýl rudý (*Carpodacus erythrinus*). V otevřené krajině je možné vzácně zastihnout motáka pilicha (*Circus cyaneus*) zaletujícího na louky za potravou. Přes území rovněž přetahují některé další druhy. Ze zjištěných lze jmenovat luňáka červeného (*Milvus milvus*), luňáka hnědého (*Milvus migrans*) a hlavně velké množství husí, zejména husu polní (*Anser fabalis*) a husu běločelou (*Anser albifrons*).

Pro hnízdění bekasiny otavní je klíčová přítomnost vlhkých luk a mokřadů.

Foto: D. Boucný

Fauna a flóra

Nejvzácnější druhy fauny a flóry se v Krušných horách vyskytují v prostředí rašelinišť, rašelinných a podmáčených smrčín a na rašelinných loukách. Krušnohorská rašeliniště náleží k vrchovištnímu typu, který se vyznačuje šlenky vyklenutými nad úroveň povrchu a níže položeným okrajovým laggem. Nejvíce vrchovišť se nachází na západě a ve střední části území.

Rašeliniště představují ze zoocenologického hlediska prostředí s výrazně odlišnými životními podmínkami. Z důvodu své izolovanosti zde přežívá řada specializovaných druhů živočichů, kteří vyžadují právě tento biotop a nikdy ho neopouštějí. Nejčastěji se jedná o bezobratlé živočichy. Jejich typickým zástupcem je pro krušnohorská rašeliniště střevlík Ménetriešův (*Carabus menetriesi*). Z obratlovců lze na rašeliništích zastihnout i jinde běžně se vyskytující druhy, např. ještěrku živorodou (*Lacerta vivipara*) a zmiji obecnou (*Vipera berus*) včetně její černé zbarvené formy.

Na rašeliništích se dále vyskytuje řada chráněných a pro tento biotop charakteristických

Střevlík Ménetriešův se vyskytuje v ČR pouze na rašeliništích v Krušných horách a na Šumavě. Foto: J. Hlásek

druhů rostlin. Nejvzácnějšími jsou pozůstatky z poslední doby ledové, tzv. glaciální relikty. Patří mezi ně např. bříza trpasličí (*Betula nana*), rojovník bahenní (*Ledum palustre*), šicha černá (*Empetrum nigrum*) a kyhanka sivolistá (*Andromeda polifolia*). Dále se zde můžeme setkat s velmi nápadným suchopýrem pochvatým (*Eriophorum vaginatum*) nebo rosnatkou okrouhlolistou (*Drosera rotundifolia*). Na většině krušnohorských vrchovišť se vyskytují souvislejší porosty borovice rašelinné (*Pinus x pseudopumilio*).

Zmije obecná se vyskytuje nepříliš hojně ve středních a vyšších polohách. Foto: J. Hlásek

Bříza trpasličí jako typický severský druh roste u nás jen vzácně. Foto: D. Turoňová

Rosnatku okrouhlolistou obvykle nalezneme v porostech rašelínku. Foto: D. Turoňová

Ohrožení

Změna celkového charakteru biotopu je dnes pro tetřívka obecného jedním z hlavních ohrožujících faktorů. Tetřívka nacházel v minulých letech ideální hnízdní prostředí na rozsáhlých imisních holinách a pasekách s nízkým porostem dřevin, které vytvořily náhradní prostředí za odvodněná rašelinště. V současné době dochází s pokračujícím vývojem lesů k přeměně lesních porostů. Zarůstáním pasek a imisních holin nebo zalesňováním neobhospodařované zemědělské půdy se zmenšuje rozloha otevřených ploch. V povodí Flájské přehrady dokonce hrozí obnova odvodňovacích příkopů a tím další degradace rašelinšť. Vlivem těchto změn

V bezprostřední blízkosti PR Grünwaldské vřesoviště, biotopu tetřívka obecného, se nachází Větrná farma U tří pánů.

Foto: O. Volf

Zábor tokanišť tetřívka obecného pro stavbu větrných elektráren je závažným ohrožujícím faktorem.

Foto: M. Štěpán

jsou tak ohrožena tokaniště tvořící významnou součást biotopu tetřívků.

Ohrožení představuje i zvyšující se intenzita turistického využití území, zejména nevhodné umístění lyžařských tras. Tetřívka je druhem citlivým k jakémukoli formě rušení, především v období toku, hnízdění a zimování. Zcela novým fenoménem jsou snahy na využití větrného potenciálu Krušných hor k výstavbě větrných elektráren. Záměry na výstavbu větrných farem se na území ptačí oblasti počítají na desítky, přičemž plánované umístění stožárů se nezřídka kryje s nejceněnějšími lokalitami výskytu tetřívka. Nejvíce ohrožená jsou tokaniště, která se nacházejí na otevřených plochách ve vrcholových částech náhorní plošiny. Větrné elektrárny postavené na nevhodných místech ohrožují tetřívka několika způsoby – záborem plochy pro výstavbu, hlukovým rušením, rizikem kolize ptáků s rotory. Zmiňované faktory mohou způsobit to, že tetřívci z takových lokalit vymizí.

Ochranná opatření

Pro zachování populace tetřívka obecného v dlouhodobě příznivém stavu je nezbytná realizace celé řady ochranných opatření. Proto byl pro Ptačí oblast Východní Krušné hory, stejně jako pro další ptačí oblasti, zpracován tzv. souhrn doporučených opatření. V současné době jsou tato opatření projednávána s vlastníky pozemků a hospodařícími subjekty. Jejich cílem by mělo být především zlepšení podmínek biotopu tetřívka a odstranění hlavních příčin ohrožení. Prioritním opatřením je revitalizace rašelinišť, která jsou přirozenými centry pro dlouhodobé přežití kritériového druhu a jeho další šíření. Toto opatření spočívá především ve zrušení odvodňovacích kanálů a obnově přirozeného vodního režimu. Ten by měl napomoci zahájit rozvoj rašelinné vegetace a zastavit zarůstání otevřených ploch stromovou vegetací. Další opatření

jsou zaměřena na úpravu lesního hospodaření. Na vybraných plochách by po dohodě s lesními hospodáři měl být zajištěn vysoký podíl listnatých dřevin, především břízy a jeřábu. Porosty by měly dosahovat nižšího zkamenění a výšky. Některá místa by neměla být zalesněna vůbec.

Také na nelesní půdě je plánována revitalizace mokřadů, odstranění meliorací a zadržování odtoku vody z krajiny. Po ústupu zemědělské činnosti v horských oblastech je žádoucí podporovat sečení luk a redukci náletové zeleně v místech tradičních tokaňů. Potravní nabídku tetřívkalepší i navrácení liniové zeleně podél cest a na kamených snosech.

Aktivní péče zahrnuje též redukci predátorů, hlavně divokých prasat, lišek a kun. Na vybraných lokalitách bude nezbytné regulovat i turistické využívání.

Hrazení odvodňovacích kanálů je účinným opatřením k zastavení degradace rašelinišť a jejich celkové revitalizaci.
Foto: O. Volf

Monitoring a výzkum

Výzkum zaměřený na prostorovou aktivitu tetřívka obecného byl v ptačí oblasti realizován i za použití telemetrie.

Foto: V. Bejček

Početná populace tetřívka obecného i dalších ptačích druhů je v území objektem zájmu profesionálních i amatérských ornitologů. Podrobný monitoring tetřívka v celých Krušných horách probíhá již od roku 2000 pod patronací České zemědělské univerzity v Praze (ČZU) a České společnosti ornitologické (ČSO). Každoročně je organizováno sčítání tokajících kohoutků, které podává základní představu o trendech zdejší populace. Sčítání tetřívků probíhá na tradičních tokaništích i na dalších místech, kde tokají osamocení kohoutci. ČZU se věnuje biologii tetřívka v rámci řady dalších výzkumných projektů, jež jsou zaměřeny na složení potravy, biotopové nároky, míru predace a genetiku populací v ČR i v zahraničí. Telemetrické sledování prokázalo celoroční vazbu na blízkost tokanišť a překvapivě malý prostor, který ptáci v průběhu roku využívají.

ČZU provádí v území také výzkum populace sýce rousného, který hnízdí zejména v zá-

padní části ptačí oblasti. K hnízdění sýc využívá kromě soliterních buků a zbytků starých smrkových porostů především vyvěšené budky. Na početném vzorku populace je zkoumána hnízdní úspěšnost, potrava, predace i další charakteristiky biologie tohoto druhu. Pracovníci AOPK ČR a členové ČSO se v území dále věnují monitoringu a mapování výskytu chřástala polního, bekasiny otavní a dalších druhů. V případě chřástala polního se věnuje speciální pozornost také způsobu hospodaření včetně lokalit zařazených do agroenvironmentálních programů.

Záměry, které by mohly mít významný vliv na předmět ochrany ptačí oblasti, je nutno posuzovat podle pravidel evropských směrnic začleněných do zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Realizaci takového záměru by proto vždy měl předcházet podrobný ornitologický průzkum zaměřený na tetřívka jako kritériový druh, ale i na další ohrožené druhy.

Summary

The Czech Society for Ornithology has published an Important Bird Area of the Year brochure since 2003 as part of an annual campaign aimed at highlighting the importance of a particular area and often also at highlighting the threats posed to the birds and their habitats. The majority of Important Bird Areas (IBAs) in the Czech Republic were designated Special Protection Areas (SPAs) of the Natura 2000 network.

The Eastern Ore Mountains (Východní Krušné hory) IBA and SPA is situated in the Ustecký region near the cities of Litvínov, Teplice, and Ústí nad Labem, on the German border. The area includes the flat uplands of the Ore Mountains range between the towns of Mníšek and Petrovice. Open landscape with pastures and meadows, both wet and dry, prevails in the eastern part of the area, while forests and peatlands cover the majority of its western and central parts.

The landscape of the eastern part of the Ore Mountains was affected by the development of ore mining and the glass industry in the past, which also brought about the logging of the native spruce-fir-beech forests and their replacement with spruce monoculture. Air pollution coming from coal-fired power stations in the surrounding area wiped out the spruce forests during the 1970s and 1980s.

Substitute tree species, such as birch and blue spruce, were used with varying success to reforest the bare areas created by air pollution. Many peatbogs of the area were degraded by draining and peat extraction. The peatbogs are currently being revitalized in order to help retain more water in the area.

So far four localities within the area (Černý rybník; Grünwaldské věsoviště; Cínovecké rašeliníště; Černá louka) have been designated nature reserves with the aim to protect the most valuable peatbogs and wetland habitats. In 2006, the Ore Mountains Peatbogs were also included on the list of Ramsar sites.

The Black Grouse (*Tetrao tetrix*) is the only criteria species of the SPA, which hosts a population of 140–170 lekking males. The list of breed-

ing species of the area includes a further 11 species listed in Annex I of the Birds Directive and many other protected species, such as the Common Snipe (*Gallinago gallinago*), Woodcock (*Scolopax rusticola*), Corncrake (*Crex crex*), Boreal Owl (*Aegolius funereus*), Black Woodpecker (*Dryocopus martius*), Spotted Nutcracker (*Nucifraga caryocatactes*), and Red-backed Shrike (*Lanius collurio*). Rare and unique bird species of the area include the Black Stork (*Ciconia nigra*), Eagle Owl (*Bubo bubo*), Pygmy Owl (*Glaucidium passerinum*), Nightjar (*Caprimulgus europaeus*), and Common Rosefinch (*Carpodacus erythrinus*).

The peatbogs also host many rare and endangered species of flora and fauna – among them the Carabus menetriesi ground beetle and glacial relict plants such as the Dwarf Birch (*Betula nana*), Crowberry (*Empetrum nigrum*), Marsh Andromeda (*Andromeda polifolia*), and many others.

The main threat to the Black Grouse population is a change of habitat arising from the overgrowth of the open landscape. Construction of wind turbines in the area on traditional lekking sites, disturbance during lekking period and in the winter, and the growing intensity of tourism are other threats that necessitate urgent action. Further revitalization of degraded peatbogs, wet meadows and the maintenance of lekking areas in open landscape are the most important measures to be carried out in order to keep the Black Grouse population in favorable status.

Regular monitoring of the Black Grouse population in the area is carried out by the Czech Society for Ornithology, the Agency for Nature Conservation and Landscape Protection of the Czech Republic, and the Faculty of Environmental Sciences of the Czech University of Life Sciences in Prague. The faculty also focuses on long-term research of the ecological requirements of the local populations of the Black Grouse and Boreal Owl.

Zusammenfassung

Die Tschechische Ornithologische Gesellschaft (ČSO) gibt seit 2003 eine Broschüre zu

„Important Bird Areas des Jahres“ (IBA) heraus. Diese Broschüre ist ein wichtiger Bestandteil einer Kampagne, die die Öffentlichkeit mit der Natur und eventueller Gefährdung dieser Gebiete bekannt machen soll. Die meisten IBAs in der ČR sind zugleich seit Ende 2004 auch EU-Vogelschutzgebiete gemäß Natura 2000.

Das Vogelschutzgebiet Východní Krušné hory (Osterzgebirge) befindet sich in der Region Ústí nad Labem unweit der Städte Litvínov (Leutensdorf), Teplice (Teplitz) und Ústí nad Labem (Aussig) in der Nachbarschaft zur Bundesrepublik Deutschland. Das Gebiet schließt die Hochebene des Erzgebirgskammes ein, die sich zwischen den Gemeinden Mníšek und Petrovice ausdehnt. Der West- und Mittelteil dieses Gebietes kennzeichnet sich durch einen höheren Anteil von Wäldern und durch häufigeres Vorkommen von Torfmooren. Im Osten überwiegt offenes Land mit feuchten und trockenen, extensiven Wiesen und Weiden.

Die Landschaft des Osterzgebirges war in der Historie durch die Holznutzung der ursprünglichen Fichten-Tannen-Buchenwälder beeinflusst. Diese negative Entwicklung hat auch die Erzgewinnung und die Glasindustrie beschleunigt. Die ursprünglichen Wälder wurden durch Fichtenmonokulturen ersetzt. Diese wurden aber in den 70er und 80er Jahren des 20. Jahrhunderts durch die Emissionen der Kohlekraftwerke, die am Fuß des Erzgebirgskammes standen, völlig zerstört. Auf den immissionsbedingten Offenflächen wurden mit mäßigem Erfolg Ersatzbaumarten angepflanzt (Birke, Blaufichte). Auch die Torfmoore im Erzgebirge wurden durch Torfabbau und Entwässerung degradiert. Heute laufen auf vielen Stellen Revitalisierungsprogramme, die das Zurückhalten des Wassers in der Landschaft zum Ziel haben. In diesem Teil des Erzgebirges wurden bisher vier Kleinflechte, besonders geschützte Gebiete ausgewiesen (Naturreservat Černý rybník – Schwarzteich, NR Grünwaldské věsoviště – Grünwaldheide, NR Cínovecké rašeliníště – Zinnwaldtorfmoor, NR Černá louka – Schwarzweiese). Diese sollen die besterhaltenen Torfmoore und Feuchtbiotop schützen. 2006 wurden die Torfmoore im Erzgebirge auch im Rahmen der Ramsar-Feuchtbiete ausgewiesen.

Der Gegenstand des Schutzes in diesem Vogelschutzgebiet ist eine einzige Vogelart – das Birkhuhn (*Tetrao tetrix*), von dem hier etwa 140 bis 170 Balzhähne vorkommen. In diesem Gebiet wurden weitere 11 Brutvogelarten aus dem Anhang I der Vogelschutzrichtlinie und weitere geschützte Vogelarten nachgewiesen. Dies sind z. B. Bekassine (*Gallinago gallinago*), Waldschnepe (*Scolopax rusticola*), Wachtelkönig (*Crex crex*), Raufußkauz (*Aegolius funereus*), Schwarzspecht (*Dryocopus martius*), Tannenhäher (*Nucifraga caryocatactes*) und Neuntöter (*Lanius excubitor*). Ferner kommen in diesem Gebiet spärlich auch weitere Vogelarten vor, wie z. B. Schwarzstorch (*Ciconia nigra*), Uhu (*Bubo bubo*), Sperlingskauz (*Glaucidium passerinum*), Ziegenmelker (*Caprimulgus europaeus*) und Karmingimpel (*Carpodacus erythrinus*).

In den Torfmooren sind weitere seltene und spezifische Arten der Fauna und Flora anzutreffen. Unter den Invertebraten gehört der seltene Laufkäfer *Carabus menetriesi* dazu. Von den Pflanzen wachsen hier Glazialrelikte wie die Zwergbirke (*Betula nana*), die Schwarze Krähenbeere (*Empetrum nigrum*), die Rosmarinheide (*Andromeda polifolia*) und weitere Arten.

Hauptstörungsfaktor für das Birkhuhn ist die Biotopveränderung durch Zuwachsen der offenen Flächen. Weitere Faktoren sind der Bau von Windkraftanlagen auf den Balzplätzen, die Störungen der Vögel während der Balz und der Überwinterung durch die zunehmende Tourismusindustrie. Für die Bewahrung der Bedingungen, die zur Erhaltung der Birkhuhn-Population in einem günstigen Zustand nötig sind, ist die Umsetzung der Schutzmaßnahmen erforderlich. Hierzu gehören die Revitalisierung der degradierten Torfmoore und Feuchtwiesen und die Erhaltung von waldfreien und unbebauten Flächen. Diese sind für das Birkhuhn als Balzplätze lebenswichtig.

In dem Gebiet läuft ein regelmäßiges Monitoring der Birkhuhn-Population, das durch die ČSO, die staatliche Natur- und Landschaftsschutzbehörde der ČR und die Umweltschutzakademie der Tschechischen Landwirtschaftsuniversität gewährleistet wird. Diese Fakultät widmet sich hier auch langfristig der Erforschung der Umweltsprüche der lokalen Population des Birkhuhns und des Raufußkauzes.

ČESKÁ SPOLEČNOST ORNITOLOGICKÁ

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné sdružení zájemců o pozorování, ochranu a výzkum ptáků. Působí od roku 1926 na území celé České republiky, kde zastupuje BirdLife International – celosvětové sdružení zaměřené na ochranu ptactva.

ČSO realizuje vlastní i mezinárodní projekty zaměřené na výzkum a ochranu ptáků a jejich prostředí, pořádá akce pro své členy i nejširší veřejnost a prostřednictvím dalších kampaní popularizuje a propaguje ochranu ptactva.

Mezi nejvýznamnější dlouhodobé programy ČSO patří Významná ptačí území (*Important Bird Areas, IBAs*) zaměřené na ochranu celosvětové sítě ornitologicky významných lokalit. Odborná kritéria pro jejich vymezení byla převzata EU pro vytvoření návrhů ptačích oblastí soustavy Natura 2000, který v České republice připravila ČSO ve spolupráci s AOPK ČR.

Kontaktní adresa:

Česká společnost ornitologická, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5
tel./fax: 274 866 700, e-mail: cso@birdlife.cz
www.birdlife.cz

